

II.

Тревожний стан душі не покидав Джура всю дорогу з Баден-Бадена. Він не випускав з рук свого сака: ёму здавалось, що кожен пасажир відає, що в тім саці лежать червінці, и кожен тільки про те й мітикує, як би викрасти ті гроші, кожен тільки жде тієї, години, щоб Джура кріпко заснув... И кріпиться Джура, щоб не заснуть; а сон, мов умисне, так и лізе до него, так и сплющує ёму, очи. И от почалось бороте фізичної потреби заснуть и душевного остраху, щоб не проспав сака!... Сидить Джура у куточку вагона, пооддаць від других пасажирів и то раз-по-раз курить, то книжку читає, то в вікно дивиться; одно слово: кріпиться Джура наче стара баба на „Діяни“, пильнуючи не проспав, як „дочитаються Христа"... Знеможе сон Джура, от и заснув Джура, але чи мине година чи ні, він прокинеться та швидче до сака: чи цілий, чи ні? —

И довгою, безконечно довгою здалась Джурови дорога. „И чого я поїхав в Дрезден?" став думать Джура; „справді чого я там не бачив? чи не лучче б було податсья чи в Гайдельберг, чи в Базель, а то в Дрезден!.. И чого?.. сказано задуріла, затуманилась зовсім голова... Ну, та нічого робить!.. нехай и так, побачимо ще й Дрезден!..."

Аж ось и Дрезден! Зрадів Джура, митю вибіг з вагона, сів в перший омнібус, звелів везти в Hotel Sax. Причепурившись, зараз подався в банк и тільки тогді трохи заспокоївся, як здав своє золото в банк и взяв білет на своє имя.

— „Тепер нехай крадуть!" думав він... „тепер ляжу виспатися." Ліг він спав и проспав увесь день, спочиваючи, наче після якої трудної, тяжкої праці. Треба сказати, що Джура втомився більш душевно, ніж фізично: несподіваний сліпий талан укрит ёго мозок таким туманом, підняв ёго нервову систему так, що ёму великого труда стояло держати свої мисли хоч в аби-якім порядку; не диво, що він сам не знав, куди ёму іхати и чого він поїхав в Дрезден. Щастє як и нещастє часто несуть з собою повну торбину тревоги, неспокою и лиха...

Довгий сон заспокоїв Джурові нерви; вставши, він став спокійнійше мислити: що ж дальше діяти, куди податсья? Найбільш тягло ёго в Жуківку: „поїхати," думав він, „уговорить Жучиху и Рисю на весіле тепер, доказати їм, що одклад не йде в лад... одружитсья... та тогді з молодого жінкою и в Н. добре, як би так!"

Довгенько Джура переберав усякі пляни и став на тім, щоб написати до Жучихи лист, просячи її згоди на весіле, и ждати одповіди в Дрездені. Піславши лист, Джура принявся оглядувати столицю Саксонії.

Хиба ж в Дрездені ні на що й подивиться! Одна галерія картин чого стоїть! То величезний неоцінний скарб трохи що не всесвітнього искусства. Ходиш по салях тієї галерії, дивишся, любишся и впиваєшся тим нектаром, котрий щедрою рукою ле зібрана там живопись... тут читаєш исторію живописи, исторію її розвою, исторію мисли, бачиш душі великих художників: Рубенс, Мурілло, Корреджіо, Рафаель....

Завернув и Джура в галерію картин. Обійшовши усі салі в низу, він сів перед Мадонною и задивився на неї. Трохи згодя рядом з ним сіло дві дами: одна висока, літ за 35, повновида, так здоровем и несло од неї; друга понизька и така худа и жовта, що не можна було вгадати її віку. Дами мовчки дивились на Мадонну а Джура став придивлятьсья до високої дами. Справді ж бо и біля Мадонни не гріх було подивиться и довго дивиться на неї! Що таке було у неї, чим вона причаровувала до себе — сего не скажеш, хочби скілько не дивився на неї, хочби скілько не силковався описати її красу; так само як не скажеш,

який вираз у Мадонни... Скільки не нюхай рожу — не скажеш, чим вона пахне; скільки не слухай, а не скажеш, яка чарівнича сила лежить в трелях соловія и чим тебе чарують ёго пісні!.. Людска мова не має, и не буде мати слів и виразів, щоб виразить погляд Мадонни, пахощі рожі и гармонію соловія. Отже коли б я був художником-малярем и колиб довелось мені списать тип українско-рускої красавиці, я б красчого и вірнійшого не видумав, як обличчє отієї високої дами, на котру задивився Джур.

— „Час вже й до дому,” сказала дама своїй товарищі.

Російска мова за кордоном — мов громовина підбила цікавість Джура и він усіми очами впився в даму.

— „Спочиньмо ще трохи, я дуже втомилась,” одповіла друга дама. „Та й очей не хочеться звести з отсієї картини, так би все дивилась на неї; и чим довше дивишся на неї, тим красче вона становиться.”

Джур не видержав и вмiшався в розмову.

— „Ото — то й єсть велика сила великих художників,” сказав він; „з першого погляду їх твори наче й не примітні, але вони ростуть перед вами великанами тим більш, чим більш ви спізнаєте їх.”

— „Ви русский?” спитала висока дама, дивлячись дивовижно на Джура.

— „Еге! з України,” одповів він.

— „О, як же я рада сёму! я сама Українка, з Полтавщини, и щиро люблю своїх земляків, особливо ж рада стрічати їх за кордоном...” Дама простягла до Джура свою руку и додала: „Я — Лаврова, може чули...”

— „А я доктор Джур” (у Росії усі лікарі зовуть себе докторами).

— „Давно ви в Дрездені?” питала Лаврова.

— „З тиждень, чи що; а ви?”

— „И я не що давно! я іду в Швайцарію, там мій син у школі, давно не бачила ёго, треба провідать.”

Щира розмова завязалась швидко, як звичайно заходить вона, коли де на чужині стрінуться земляки. Лаврова зазвала до себе Джура. Вона жила в „Н. Victoria”, наймаючи пять розкішно обставлених кімнат.

Уляна Петровна Лаврова, з роду Многогрішних, була дочкою багатого полтавского пана Бовдура — до мозку кісток омоскаленого генерала; дід її, по батькові, був просто Бовдур, син же ёго, служачи у Павловій гвардії, носячи довгу косу и посипаючи волосє пудрою, до предковічного свого українского призвища додав московске — *овъ*; бо звістно, якось ніяково вимовить „генерал Бовдур!” — зовсім не те „генерал Бовдуровъ...” Якось приятнійш и звук, та й більш оддає „российским” патріотизмом. Дочки Бовдура (синів не було) одержали те вихованє и ту освіту, яку давали на Україні багаті пани літ 20 назад, „московско-француске”.

Не довго дівовала Уляна: на першім балі, котрий задав Бовдуров задля шіснацятілітя дочки, вона сподобалась ляіб-гвардійскому полковникові родом з Калуги, Лаврову, чоловікові в-двоє старійшому від неї; а Уляні сподобався мундир Лаврова, ёго вуси и ёго джигуноватість. Через рік вони й побрались. Перші два чи три роки жили вони собі наче-б то и в любови; відтак пішли між ними сварки, жінка ревновала чоловіка, чоловік — жінку и дійшло до того, що Уляна Петровна зісталась тільки номінально Лавровою. Почали вони заводити свої раути и округ неї стала збираться ціла орда джигунів... Хлинув час демократичного дощу и в салоні Уляни Петровни трохи-по-троху став заноситься

демократичний, хоча звісно фалшивий дух и подув вітер „запомоги темним, меншим братам”. Уляна Петровна під впливом одного червоного демократа-космополіта, в котрого вона закохалась, зробилась горячою демократкою. Не вспіла вона ще зовсім одемократизуватися, як коханця її лікарі послали кудись пити кумис, там на кумисі він и дуба дав... Широке серце неodemократки не довго пустовало и приголубило собі інженера Чайку, завзятого націонала. Чайка требовав, щоб Уляна Петровна, кохаючи ёго, кохала и ёго идеї и служила ім. Він став будить у душі Лаврової родові українські традиції, став її підбивать на реалізоване її речей про „запомогу меншим братам” и приневолив, що вона подарувала своїм „временно обязанным” селянам увесь викуп за землю. То був значний подарунок и вічний спомин Чайці; через ёго кохане більш ніж тисяча чоловік одержали добрі наділи землею. За проводом Чайки Лаврова стала одвертатися од своїх приятелів-аристократів и в салоні її завелись мережані сорочки, свитки и українська річ. Уляна Петровна з своїх сотисячних доходів стала уділять десятки карбованців на народні школи и книжки. И пішла про неї луна скрізь и по Україні и за Україною. Уряд став коситися на Лаврову, особливо на Чайку. Хтось порадив їй іхати за кордон: вона взяла свого одинчика Васю и одвезла ёго в Цюрих, щоб там ёго виховували „Українцем”. Вертаючись в Россию вона завернула до Пешта, щоб вклониться Деакові, бачилась з Тюрор десь; була и у Паляцкогo и в Рігера, думала завернуть и до Львова, та не стало часу, бо прийшла звістка від Чайки, щоб вона швидче верталась до дому, бо ёму „треба іхать на службу в Иркутск”. Правда: Чайка спинався против такої служби, хотів взяти одставку; але ёму переказали, що одставку ёму дадуть, а в Иркутск все таки він поїде. Він поїхав „на службу”. Лаврова спершу думала и собі податися слідом за Чайкою до Иркутска, та чогось так передумала, поплакала, пожурилась и не поїхала, а забралась до себе в село и стала сумовать. Добра доля змиловалась над нею и на розвагу її післала вже знаёмого нам Сопуна. Сопун провадив тіж идеї, що й Чайка, через се то Лаврова швидко здружилась з ним, та так здружилась, що Сопун перебрався й жити до неї... На селі, звісно, скучно: піде Сопун в свою роту, помуштрує солдатів и нічого ёму більш робить; та й муштра та опротивіла ёму, наче гірка редька. А з Лавровою все таки перекинеться живійш словом. Отже через зиму Сопуна погнали з ёго солдатами в Чернігівщину и Лаврова знов засмутилась; та нагадала, що час провідать сина, и подалась за кордон, взявши з собою на розвагу дочку одного небогатого полупанка, Марусю Чепурну.

Ідучи до сина, вона не хваталась и задержалась у Дрездені, розмисливши виписати сюди й Васю. Вона взяла гарно обстановлену квартиру и завела свій гурт знаємих... Чайка вже вилетів у неї з голови... Щоденними гостями її в Дрездені були поручник в одставці Кронід Нельговский, родом з Пирятина, уніятский піп з Галичини Иван Коцюк, та поміщик з Роменского повіту Максим Ноздроватий. Нельговському по виду було літ 27; високий, плечистий, трохи лисий, з мускулистими здоровими червоними руками. Ёго чорне кучеряве волосе, вираз палких, круглих чорних очей, оливковий цвіт лица, густі підстрижені вуси и довгий острій ніс видавали ёго якимсь Азіятом, особливо в той час, як він бував разом з Коцюком, чоловіком худошавим, низеньким, блідим и засмученим. Нельговский видавав, що він їздить по Европі з порукою якоїсь української громади, щоб вислідить жите робітників в Швайцарії, Бельгії и в Німеччині; справді ж він байдиковав и дальше Саксонії не був. Коцюк чоловік літ 30, мав в Галичині добрий прихід; але, поховавши в одно літо жінку и двоє дітей, лишив свою парафію и потяг по Европі розносити свою журбу. Ноздроватий — давній знаємий Лаврової, стрівся з нею, ідучи за

кордон, в Варшаві и разом з нею приїхав до Дрездена. Ноздроватий — з колиски крепак, відтак вихованець кадетського корпусу (воєнної гімназії), потім гусар, ремонтир и, як усі ремонтирі, завзятий гуляка и джигун; в кінець — ротмістр в одставці и нікчемний хозяїн. Ярмаркові безсонні ночі, вино, карти, московські циганки, актриси — отсе все разом вивітрило з Ноздроватого усе людске, крім образа, и зробило ёго насмішкою не тільки над панами в загалі, а навіть живою насмішкою над полтавским панством, котре, правду скажуть и все гуртом не що инче, як насмішка долі над людским родом. — Шість літ Ноздроватий був виборним маршалком, на трейті вибори ёго скинули, за те що він „ліберал”. Ноздроватий розсердився, плюнув и оддавши свої землі жидові в аренду, поїхав за кордон, щоб там травоядних Німців наділять українскими грішми... Лаврова радо держала біля себе Ноздроватого за те, що він умів справить усяку її поруку, приносив їй що-дня усі Дрезденські новини, особливо ж новини з „российско-дрезденської колонії”.

У Лаврові була та щаслива вдача, що кожен, з ким вона заговорила, розмовляв з нею, наче з давнєю знаймою: так якось навчилась вона вгадувать людей и вдарять у власний тон кожного. Так було и з Джуром: швидко всім спізнався з Лавровою и став її щоденним гостем. Лаврова ходила и їздила з ним на прогульки, що-дня закликала ёго до себе обідать и слухала ёго розмови. Ноздроватий, розпитавши Лаврової хто такий Джур, махнув рукою, сказав: „хлопоман, санкюлот, лікарішка” и не звернув на не́го ні якої уваги. Коцюк не оддалявся од Джура, але й не зближався з ним. За те Нельговский з першого погляду не злюбив Джура, косився на не́го, кривився, наче кислиць наівшись, спорився з ним, перебивав, ловив на слові и силковався показать Лавровій, що у Джура менше против не́го и освіти и досвіду и розвою.